

Тетяна Сосновська
Катерина Смаглій

Інновації в меморіальній квартирі-музеї Павла Тичини в Києві та конкурс «Найкращий музей Європи – 2015»

Стаття розглядає питання музейної інновації в літературних музеях на прикладі меморіальної квартири-музею Павла Тичини в Києві. Описуються різноманітні проекти музею, що дозволили йому бути включеним до короткого списку номінантів на здобуття премії «Європейський музей року – 2015».

Ключові слова: музейна інновація, експозиція, буккросинг, доступний музей, Європейський музейний форум.

The article studies innovative programs at literary museums based on the example of the memorial museum-flat of Pavlo Tychyna in Kyiv. It also describes various recent projects that helped this museum to be shortlisted for the «European Museum of the Year-2015» award.

Keywords: museum innovation, exposition, bookcrossing, accessible museum, European Museum Forum.

Питання інновації та докорінної зміни експозицій більшості музеїв України набуває дедалі більшого значення. Після двадцяти років незалежності нашої країни мусимо з прикрістю визнати, що старі штампи, якими вщент заповнені експозиції наших музеїв, виявилися живучішими за саму радянську епоху. Вивільнитися від їхнього тягаря вдасться лише сильним музейним кураторам, які не бояться докорінно міняти свої підходи до роботи з відвідувачами, втілюють музейні інновації через переосмислення історичної спадщини та бажання донести правду до музейної аудиторії.

Дана стаття розгляне найкращі практики музейної інновації на прикладі меморіальної квартири-музею Павла Тичини, який у грудні 2014 року був включений Європейським музейним форумом до короткого списку номінантів на здобуття премії «Найкращий музей Європи – 2015». Це був перший випадок в історії музеїв України, коли до

такого списку потрапив музей комунальної власності. У цій статті ми робимо спробу аналізу діяльності музею Павла Тичини за останні п'ять років з метою узагальнення його найвдаліших знахідок та цікавих нововведень, що можуть привабити колег музейного цеху та підштовхнути їх до використання нових моделей музейних програм та музейної педагогіки у своїй роботі¹.

Історія музею: подолання радянської спадщини

Меморіальний музей Павла Тичини було відкрито понад 30 років тому у квартирі поета. Впро-

¹ Про інші приклади музейної інновації, що її демонструють переможці конкурсу «Європейський музей року», можна дізнатися зі статті Михайла Гнедовського «Конкурс музейних інновацій» за посиланням http://www.cpolicy.ru/analytics/gnedovsky_emf.html, а також Катерини Смаглій «Найкращий музей Європи – приватний», *Українська правда – життя*, 19 травня 2014 року. Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/05/19/168868>

довж комуністичного періоду він був змушений будувати свою діяльність у традиційній для радянської доби системі координат. Це накладало відбиток буквально на всі компоненти життя музею – додаткова до меморіальної частини експозиція була статичною, майже не оновлювалася, її наратив відображав традиційний погляд на Тичину як на поета, що беззастережно служив радянській владі. Музейні працівники тієї доби не мали можливості вільної інтерпретації ані літературних творів поета, ані його відносин із владною верхівкою Української Радянської Соціалістичної Республіки та СРСР. Поза увагою відвідувача лишалися питання правдивої взаємодії поета з ідеологічно-партійною системою. Не мала місця й дискусія щодо творчих спроб та змін, зумовлених часом та ідеологією. Про духовно-релігійну освіту поета і його діяльність в дорадянський період згадувати не дозволялося. Сімейне життя поета, його відносини з друзями та колегами, допомога родичам та дитячим будинкам, внутрішні протиріччя та докори сумніння, що тривожили душу поета, його сумніви, складні ситуації персонального вибору, тощо – все це залишалося поза увагою музею Тичини того часу та не обговорювалося з музейною аудиторією. Поет, якого світ вважав генієм, втрачав своє творче обличчя в радянській системі ідеологічних координат.

Доба незалежності та відкриття можливостей інтерпретації колекцій

Із здобуттям Україною незалежності музей-квартира Павла Тичини одержав можливість реформувати допоміжну літературну експозицію у світлі історичної правди. В нових умовах музей швидко оновив свої освітні програми і звільнився від пут радянських умовностей та ідеологічних пересторог. Він почав надавати свої зали для виступів прогресивних літераторів та науковців для донесення своїх поглядів і творчості до аудиторії. Щоб позбутися забронзовілих ідеологічних штампів про поета, музей почав говорити про Тичину як про людину, чиє поетичне «я» було щільно застиснуте лещатами радянської системи.

В екскурсійних текстах музею почали з'являтися розповіді про різні періоди життя Павла Тичини, включаючи не лише його творчі перемоги і сплески, а й невдачі, сумніви, тривоги, радощі, виклики, ризики, які надзвичайно впливали на прийняття ним того чи іншого рішення, вчинку, а також – на його поетичний шлях і творчу долю, які безпосередньо залежали від лояльності/нелояльності тодішньої влади. Працівники музею

більше уваги почали приділяти розповідям, які характеризували б господаря як людину, а не як державного офіційного мужа. Такий формат екскурсій виявився вдалим, цікавим для відвідувача і сприяв різкому сплеску числа екскурсантів до музею.

Робота з дорослими відвідувачами

На основі аналізу архівних матеріалів та спогадів про Тичину, співробітники музею почали збагачувати екскурсії правдивими розповідями про поета, сповненими повчальними і маловідомими фактами з його життя. Так з'явився моноспектакль «Сріблясті голуби у небесах», який виконує відомий актор Євген Нищук, екскурсія «Лідин день», яка розповідає про дружину Тичини – Лідію Петрівну та про таїну особистого життя поета. Нова екскурсія «Як я Женю, свого брата, із в'язниці рятував» оповідає про долю кожного з братів і сестер Павла Тичини. Великим успіхом, особливо в літній період, користується пішохідна екскурсія «Київ, у якому жив Тичина» – короткий маршрут місцями навколо квартири-музею, де любив бувати Тичина, і які певним чином вплинули на його життя у Києві.

Зберігаючи історичну спадщину України, музей залишається чи не найактивнішим учасником громадського життя столиці. Взимку 2013–2014 років музей став першим культурним закладом столиці, який відкрито оголосив про підтримку Євромайдану. Він перетворився на простір для кожного, хто шукав у ті буремні дні односторонності та співрозмовників. Після численних людських втрат, в умовах неймовірної суспільної напруги, музей оголосив про створення Музейної лабораторії психологічної гармонізації, яка була покликана мінімізувати наслідки посттравматичних психологічних синдромів у людей, які не могли позбутися внутрішньої тривоги.

Робота з дитячою аудиторією

Музей почав активно працювати з дитячою аудиторією – розробив низку програм і проектів, спрямованих на пізнання ними граней таланту Павла Тичини – поетичного, музичного, малярського – та їх сили в поєднанні усіх складових мистецької стихії. Особливість цих проектів полягає у тому, що діти мають можливість пере-свідчитися у своїх обдаруваннях і порівняти свої здобутки з досягненнями Павла Тичини. Цим самим музей допомагає дітям відчутти себе вільними у виборі мистецького середовища, відчутти свою особисту цінність і цілісність, зрозуміти, що наполеглива праця може привести їх до значних успіхів.

Серед «дитячих» проектів музею найбільшу увагу привертають пропозиції «Як вчити і писати вірші», «Я малюю музику», «Пишу, як Павло Тичина», «Смачні вірші», «Дорога до музею» та інші. Влітку 2014 року музей суттєво оновив свою бібліотеку, перетворивши її на буккросинг. Розмістивши оголошення в соціальних мережах, директорка музею Тетяна Сосновська заручилася підтримкою сотень киян, які почали приносити до музею книжки з власних домашніх бібліотек аби прищепити дітям любов до читання.

Окрім буккросингу, для зовсім маленьких відвідувачів у музеї працює «тойкросинг» (від англійського «toy» – «іграшка»). Музейні працівники звернули увагу на те, що молоді пари з малими дітьми часто не відвідують музей, адже зовсім маленькі діти відволікають їхню увагу від експозиції та не дають уважно вислухати екскурсію. Для такої категорії відвідувачів музей пропонує розвигкові заняття для наймолодших. Поки батьки вивчають матеріали меморіальної квартири на другому поверсі музею, діти можуть малювати, слухати музику та вірші, гратися іграшками та вчитися читати.

Музей не полишив поза своєю увагою і людей з особливими потребами. В останні роки музей адаптував унікальну для України практику «Доступний музей» – огляду меморіальної квартири незрячими шляхом дотику до меморіального експонату та відчуття простору, застосувавши авторські методологічні знахідки та прийоми. Наступним кроком у цьому напрямку був започаткований проект «Толерантність», який дозволяє також на матеріалі меморіальної квартири абсолютно здоровим людям зрозуміти різницю у світосприйнятті власному та людей з вадами зору.

Музейний простір: вихід за межі музейних стін та розширення кордонів

В літній період музей організовував промоційні акції та заходи на майданчику перед музеєм, пропонуючи щоразу незвичні креативні форми роботи, які не могли лишити байдужими тих, хто проходив повз музей. Зокрема, працівники музею зверталися до перехожих з проханням згадати та прочитати свій улюблений вірш Тичини, дарували найактивнішим учасникам акції невеличкі сувеніри (значки, книжкові закладки, прапорці, кульки), просили їх поширювати інформацію про музей та його послуги. Активність перехожих була максимальною, коли їх просили на спеціальній інформаційній дошці писати свої побажання – для музею, для родини, для країни, для себе.

Перехожі активно залучалися до різноманітних незвичних подій, як-от прикрашання новорічними прикрасами дерев перед музеєм, розвішування на деревах шпаківень; великого розголошу набула «книжкова годівничка» перед музеєм. Мало хто з перехожих, проходячи повз музей, не зупинявся в замилюванні дивами, які творив колектив музею.

Постійні поетичні акції перед музеєм із даруванням постерів з віршами Павла Тичини призвели до того, що його вірші стали більш впізнаваними людьми різного віку. В музейній крамничці різко зріс продаж книг з поезіями Тичини.

Піднесенням і радістю кияни зустріли появу на будинку музею трьох прапорів – України, Євросоюзу та прапору з логотипом музею.

Прагнучи й надалі залишатися відкритим і правдивим, музей переформатував свою немеморіальну частину, створивши в ній літературно-музейний вільний простір «Двокрапка» для різноманітних сучасних мистецьких зустрічей, які гармонійно вписуються як у політику, так і у формати роботи музею. Музей почав активно залучати до своєї роботи студентів факультетів музейної справи, заохочувати їх до розробки власних експозицій про життя поета, які були б сучасними та вільними від різного роду стереотипів і заохочували до пізнання творчого спадку поета, чия творчість довгий час перебувала у забутті.

Економічний результат новацій

Численні проекти та програми дозволили музею за 2013–2014 роки збільшити кількість охопленої аудиторії в 5,5 рази та в умовах економічної кризи збільшити дохідність музею більш ніж у 3 рази. Музей значно посилив свою присутність в Інтернет-просторі. Створений у січні 2014 року новий сайт за 4 місяці набув читачів у 82 країнах світу, що засвідчує досить високу зацікавленість життям музею. Реагуючи на це і прагнучи бути сучасним, європейським та відкритим, музей також створив сайт «Тичина-ЛітРум», на якому вміщуються усі рукописи, фото, автографи, наявні у фондовій колекції музею. Така доступність до музейної колекції є неодмінною формою довіри між музеєм та його аудиторією.

Висновки

Таким чином, номінування музею Павла Тичини на здобуття премії «Європейський музей року» свідчить про дві речі: по-перше, своїми пропозиціями музей активно служить суспільству, по-друге, відкриває перспективи для розвитку музейної галузі України в цілому. Виконання соціальної місії музею є, за словами члена наглядової ради ЄМФ,

чи не головним критерієм, на який звертає увагу конкурсна комісія під час розгляду заявок¹. Завдяки своїм новим екскурсіям, дитячим проектам та активній громадській позиції музею вдається полегшити відвідувачам контакт з минулим, побачити живих людей за експонатами, представленими в меморіальній квартирі, вибудувати живий історичний діалог з минулим.

Музей Павла Тичини в Києві увібрав у себе найкращі риси європейських музеїв, серед яких найбільше цінується відданість історичній правді, розуміння контексту та переосмислення минулого, ведення відвертого діалогу з відвідувачами щодо актуальних проблем сучасності. Відомий

музеєзнавець Томіслав Шола, що заснував все-світньовідомий конкурс «Найкраще в спадщині», писав: «...музеї виживуть лише спираючись на зворотній зв'язок зі своїми відвідувачами, постійно покращуючи свою роботу та приносячи користь публіці та суспільству»².

Бажаємо музею Тичини перемоги та сподіватимемося, що під час наступної церемонії нагородження, журі Європейського музейного форуму неодмінно відзначить роботу його колективу, що довгими роками наполегливої праці та пошуку виборював для свого музею право називатися найкращим музеєм Європи.

---

¹ Сучасні тенденції в європейських музеях. Лекція Михайла Гнедовського // Історична правда, 25 грудня 2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/12/25/105482>

---

² Томіслав С. Шола. Вечность здесь больше не живет. Толковый словарь музейных грехов. – Тула: Музей-усадьба Л. Толстого «Ясная поляна», 2013. – С. 23.